

В.П. Рудь, О.О. Кіях, кандидати економічних наук,
Ільїнова Є.М., кандидат сільськогосподарських наук

Інститут овочівництва і баштанництва НААН

ВИРОБНИЦТВО ЦИБУЛІ РІПЧАСТОЇ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сучасний стан галузі овочівництва і виробництво товарної продукції цибулі ріпчастої потребує посилення державної підтримки, спрямованої на зміцнення матеріально-технічної бази овочевих господарств, впровадження інноваційних технологій вирощування, удосконалення існуючого сортового матеріалу.

Ключові слова: овочівництво, цибуля ріпчаста, динаміка виробництва, інновації, технологія, сорт.

Вступ. Цибуля ріпчаста є однією з найпоширеніших і незамінних овочевих культур. Рекомендовані медичні норми споживання цибулі на одного мешканця становлять 9 кг/рік, в т.ч. у свіжому вигляді - 7,4 кг і 1,6 кг у переробленому [1]. Цибуля ріпчаста – стратегічна експортоорієнтована культура, характеризується високою лежкістю, транспортабельністю та придатністю до механізованого збирання. З метою забезпечення цілорічного споживання вітчизняної овочевої продукції та збільшення обсягів експорту, необхідно налагодити стабільне виробництво цибулі ріпчастої на основі інноваційних розробок.

Мета статті – дослідити сучасний стан виробництва цибулі ріпчастої в Україні та охарактеризувати напрямки наукового забезпечення.

Методика. Для досягнення поставленої мети у процесі роботи використовували методи: математико-статистичні, групувань, аналіз рядів динаміки, абстрактно-логічний. Для написання статті використано статичні дані Державної служби статистики України.

Результати та їх обговорення. Цибуля ріпчаста – одна з найважливіших і популярних овочевих рослин. У культурі вона відома понад 6 тис. років. Вирощували її в Індії, Персії, Східній Азії. На території нашої країни цибуля з'явилась у XII–XIII ст. Висока цінність та важливе стратегічне значення культури обумовлене її хімічним складом,
© Рудь В.П., Кіях О.О., Ільїнова Є.М., 2012.

смаковими та лікувальними властивостями, здатністю добре зберігатися протягом тривалого періоду. Харчову цінність цибулі ріпчастої визначають цукор (до 12%), білок (близько 2%) та мінеральні солі (від 0,6 до 1,14%). За вмістом азотистих речовин цибуля перевищує картоплю, капусту білоголову та моркву. До складу мінеральних солей входить 17 елементів – залізо, магній, фосфор, калій, натрій, кальцій, мідь та ін., що підкреслює її важливе харчове значення. Вміст вітаміну С у цибулинах знаходиться в межах 6-10 мг %, в листках сягає 24-30 мг %, що має велике значення при вигонці цибулі на зелень у зимово-весняний період, коли особливо гостро відчувається дефіцит вітамінів. Організму людини достньо 70-100 г, щоб покрити добову потребу у вітаміні С.

Цибулю ріпчасту культивують усюди. Посівні площі під нею в світі складають понад 8 млн. га, а питома вага культури у структурі посівних площ овочевих – близько 10%. Крупними виробниками та експортерами цибулі ріпчастої у світі є США, Японія, Іспанія, Єгипет та Туреччина., але лідер світового виробництва - Китай, який вирощує біля 25% загальносвітових валових її зборів.

Динаміку виробництва цибулі ріпчастої в Україні представлено у таблиці 1 та на рис. 1. У 2011 р. вирощено 1174,9 тис. т цибулі ріпчастої, що порівняно з 1990 р. більше у 2,6 раза, посівні площі збільшилися у 2,3 раза. Середній рівень урожайності по Україні у 2011 р. досяг 17,6 т/га [2].

1. –Динаміка виробництва цибулі ріпчастої в Україні (усі категорії господарств)

Рік	Валовий збір, тис. т	Посівна площа, тис. га	Урожайність, т/га
1990	447,3	29	15,4
середнє: 1991-1995	536,4	58	9,3
середнє: 1996-2000	497,5	61	8,2
середнє: 2001-2005	578,9	54	10,7
середнє: 2006-2010	884,8	59	15,0
2011	1174,9	66,7	17,6
2011 до 1990, разів	2,6	2,3	1,1

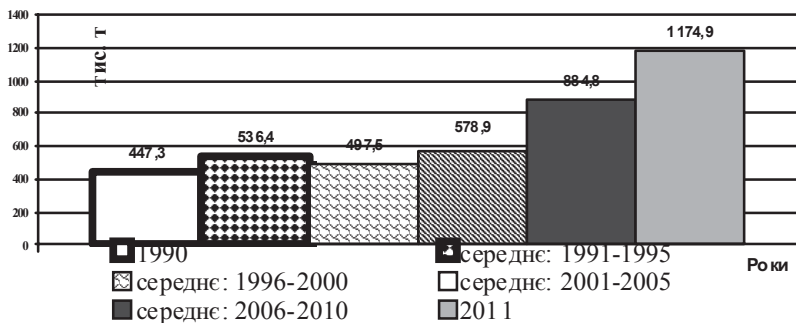

Рис. 1. – Динаміка валових зборів цибулі ріпчастої в Україні (всі категорії господарств), тис. т

Цибуля ріпчаста в Україні займає площу близько 70 тис. га. Більша її частина - 57 % розміщена у степових районах, 30% - у Лісостепу та 13% - у Поліссі та зоні Карпат (табл. 2).

2. - Розміщення посівних площ і валового виробництва цибулі ріпчастої за природно-кліматичними зонами України (всі категорії господарств)

Роки	Природно - кліматична зона				Всього по зонах
	Степ	Лісостеп	Полісся	Карпати	
Посівна площа, тис. га					
1990	23,5	4,4	0,5	0,6	29
у середньому за 1991-1995	34,7	17,6	4,3	1,3	57,9
у середньому за 1996-2000	34,1	18,8	6,3	1,6	60,8
у середньому за 2001-2005	29,3	16,7	6,6	1,8	54,4
у середньому за 2006-2010	33	17,1	7,1	1,8	59
2011	37,9	19,2	7,4	2,2	66,7
2011 до 1990, раз	1,6	4,4	14,8	3,7	2,3
Валовий збір, тис. т					
1990	354,5	81,9	6,5	4,3	447,3
у середньому за 1991-1995	338,2	150,3	39,2	8,7	536,4
у середньому за 1996-2000	245,5	176,5	62,8	12,7	497,5
у середньому за 2001-2005	281,2	203,3	75,7	18,9	578,9
у середньому за 2006-2010	491,5	270,5	100,7	22,2	884,8
2011	715,3	310,1	120,7	28,8	1174,9
2011 до 1990, раз	2,0	3,8	18,6	6,7	2,6

У процесі аналізу встановлено закономірність, яка полягає в тому, що виробництво цибулі ріпчастої за 1990-2011 рр. має зональні трансформації. Так, незважаючи на те, що дана культура вирощується в основному в двох кліматичних зонах – Степу та Лісостепу, де сконцентровано 86% загальних площ, в двох інших посівні площі збільшилися відповідно

в 14,8 та 3,7 рази. В наслідок цього, за останні двадцять років, в Карпатах валове виробництво збільшилося в 6,7, а у Поліссі - в 14,8 рази.

Найбільші площі посіву цибулі ріпчастої сконцентровані в Херсонській, Одеській, Дніпропетровській, Харківській, Миколаївській областях та АР Крим. Вони відповідно становлять: 8,1; 7,9; 4,1; 4,2; 3,4 та 3,1 тис. га, що складає близько 45% від загальної площі під цією культурою.

Основний виробник цибулі ріпчастої – Степ, де в 2011 році було вироблено біля 715 тис. т., або 60 % всього валового збору по країні. Слід відмітити, що рівень виробництва 2011 року тільки по одній цій зоні покриває загальний рівень виробництва по країні за 1990 рік.

У Лісостеповій зоні основне виробництво цибулі ріпчастої зосереджене у Лівобережній її частині, де Харківська область займає провідну позицію серед областей цього регіону і щорічно виробляється 64,2 тис. тон товарної цибулі на площі 4,2 тис. га. Питома вага області у валовому виробництві цієї культури серед регіонів України становить 6 %, а серед регіонів Лісостепу 20 % [2].

За період з 2006 по 2011 роки на одного жителя України було вироблено біля 18 кг. Проте, відомо, що біля 90% продукції, що виробляється в сільській місцевості споживається самим виробником. Крім того, в теперішній час основне виробництво цибулі ріпчастої в Україні направлене на самозабезпечення та сконцентроване в руках дрібно-товарних господарств, що суттєво знижує фактичні показники споживання та стримує розвиток консервної промисловості. Таким чином, основним фактором розвитку внутрішнього ринку цибулі ріпчастої є рівень виробництва в окремих категоріях господарств.

В розвитку галузі овочівництва відмічені трансформаційні процеси в формах власності в цілому по Україні та в розрізі окремих її областей. Так, виробництво цибулі ріпчастої в 90-х роках було зосереджене в основному в господарствах крупнотоварного сектору. Основним виробником цибулі ріпчастої за останні 20 років стали дрібнотоварні господарства, питома вага яких у загальному обсязі посівних площ під цією культурою у 2011 році збільшилася в порівнянні з 1990 роком у 7 разів і склала 84,3 % від загальної площі посіву по країні (рис. 2).

Причини переміщення основних обсягів виробництва цибулі ріпчастої в дрібнотоварні господарства – відсутність державної підтримки розвитку овочівництва, слабка матеріально - технічна база, різке подорожчання техніки та паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, складності в реалізації продукції.

Причини переміщення основних обсягів виробництва цибулі ріпчастої в дрібнотоварні господарства – відсутність державної підтримки розвитку овочівництва, слабка матеріально - технічна база, різке подорожчання техніки та паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, складності в реалізації продукції.

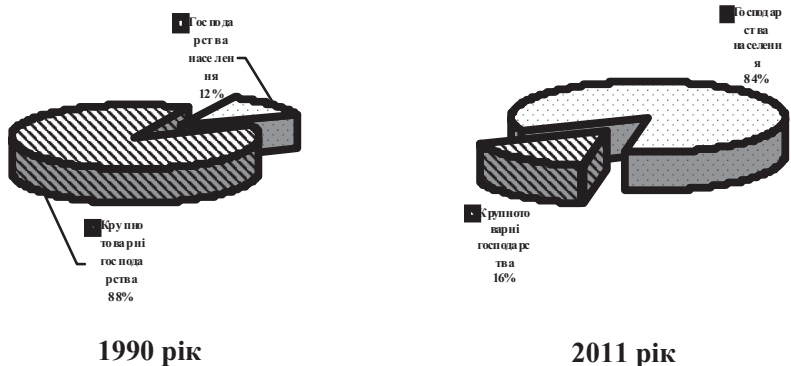

Рис. 2. - Частка посівних площ під цибулею ріпчастою за категоріями господарств України, %

Застосування інновацій та їх науковий супровід забезпечить додатковий вихід продукції з одиниці площі та скорочення часу на її обробку з подальшим одержанням додаткового прибутку як у крупнотоварних, так і дрібнотоварних сільськогосподарських підприємствах. Інновації в овочівництві умовно можна поділити на чотири групи: *селекційні* – нові сорти та гібриди овочевих культур з більш потужним біологічним потенціалом та якісно кращими господарськими ознаками; *технічні* – наукові розробки та досягнення з питань механізації та автоматизації виробничих процесів; *технологічні* – нові виробничі, управлінські, інформаційні технології; *хімічні* (біологічні) - засоби захисту рослин від хвороб, шкідників і бур'янів, засоби підвищення імунітету рослин, добрива.

Однією з основних умов одержання високих урожаїв цибулі ріпчастої при її вирощуванні є використання найбільш продуктивних, толерантних до хвороб та шкідників, скоростиглих та лежких сортів і гібридів. Значення сорту в даний час неможливо недооцінювати, оскільки він є важливим засобом підвищення врожайності і якості продукції, основною ланкою технології вирощування.

Інститут овочівництва і баштанництва НААН займається розробкою інтенсивних, ресурсозберігаючих технологій виробництва товарних овочів та насіння, використання яких дозволяє значно знизити затрати при суттєвому підвищенні продуктивності рослин.

За 50 років селекційної роботи вирішено проблему розширення сортименту цибулі ріпчастої, що за багатьма показниками на сьогодні перевищує сорт Золотистий. Сорти Ткаченківська та Глобус стали національними брендами України. Пізніше було створено сорти Мавка,

Варяг, Веселка, Білянка, Амфора. Любчик має нетрадиційну сигаро-подібну форму цибулини та знайшов широке застосування у виробництві. В залежності від зміни агрокліматичних факторів конкретного року дані сорти дозволяють спрограмувати стабільну врожайність товарної продукції більше 60, а потенційну біля 90 т/га.

Впровадження в виробництво нових сортів і гібридів цибулі ріпчастої, в тому числі сортів з нетрадиційною формою цибулини потребує розробки нових технологічних прийомів. В інституті розроблено касетну технологію вирощування цибулі ріпчастої, в т.ч. на краплинному зрошенні, проводяться роботи щодо поліпшення структури сівозмін, оптимізації мінерального живлення, розроблено систему захисту від хвороб та шкідників. На перспективу і далі будуть проводитися роботи в цих напрямках, що дозволить отримати високі стабільні врожаї.

Висновки. Подальший розвиток виробництва цибулі ріпчастої в Україні необхідно спрямовувати по шляху високоінтенсивного її виробництва на основі впровадження нових високопродуктивних сортів і гібридів, з високими смаковими показниками. При цьому у перспективі необхідне технічне переоснащення галузі овочівництва, розвиток систем інформаційного забезпечення, створення служб маркетингу та розвиток інфраструктури ринку.

Бібліографія.

1. Агробізнес в овочепродуктовому підкомплексі України ; під ред. П.М.Макаренко, В.І. Криворучко, І.Г. Кириленко [та ін.]. – К. : Нива. 1997. – 138 с.

2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>;

3. Терьохіна Л.А. Інновації для галузі овочівництва / Л.А. Терьохіна, О.В. Ручкін, Т.О. Рудницька // Овочівництво і баштанництва. – 2011. - № 57.- С.225-230.

В.П. Рудь, О.А. Киях, Е.М. Ильинова

Производство лука репчатого в Украине и его научное обеспечение.

Резюме. Исследовано современное состояние производства товарного лука в динамике по годам, проведен анализ зонального его размещения. Отражены направления научного обеспечения производства лука репчатого.

V.P. Rud, O.A. Kijah, E.M. Ilinova

Production of an onion napaceous in Ukraine and its scientific support.

Summary. The state of the art of production of a merchantable onion in dynamics on years is investigated, analysis of its zonal disposition is carried out. Directions of scientific support of production of an onion napaceous are mirrored.